

JAN KOWALCZYK

**ARTYKUŁ RECENZYJNY KSIĄŻKI EDMUNDA SZWEDY
PT. „BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH
NAJBLIŻEJ CZŁOWIEKA”,
WARSZAWA 2016, DIFIN, SS. 188**

Edmund Szweda, autor recenzowanej książki pt. „Bezpieczeństwo społeczności lokalnych najbliżej człowieka”, jest doktorem habilitowanym nauk wojskowych, profesorem Społecznej Akademii Nauk w Łodzi oraz dyrektorem Instytutu Bezpieczeństwa Wydziału Zamiejscowego w Warszawie. Jego zainteresowania badawcze obejmują kwestie historii bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce, współczesnych problemów bezpieczeństwa człowieka oraz kwestii bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Jego najnowsza książka poddana recenzji w niniejszym artykule koncentruje się na szeroko rozumianej kwestii bezpieczeństwa w środowisku lokalnym, które sam autor określa mianem „bezpieczeństwa najbliżej człowieka”. Książka stanowi próbę scharakteryzowania społecznych, ekonomicznych oraz prawnych aspektów bezpieczeństwa członków społeczności lokalnych. Recenzowana publikacja składa się z pięciu rozdziałów oraz została opatrzona wprowadzeniem, zakończeniem i spisem wykorzystanej przez autora bibliografii.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym „Nie zapominając o przeszłości” autor pochyla się nad kwestią bezpieczeństwa na przestrzeni wieków, uwzględniając okres historyczny począwszy od czasów rycerskich aż po XIX wiek, kiedy Polska znajdowała się pod zaborem. Celem tego rysu historycznego jest podkreślenie faktu, iż bezpieczeństwo od wieków jest traktowane jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka gwarantująca trwanie, przetrwanie oraz rozwój jednostki ludzkiej. Z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie oraz współczesnego paradygmatu określanego w literaturze jako alternatywne koncepcje bezpieczeństwa¹ (stojące w opozycji do tradycyjnej szkoły realizmu), podejście historyczne może wydawać się niezasadne. Opisane czasy historyczne opierają się na paradygmacie określanym mianem ładu westfalskiego, który w centrum zainteresowań nauk o bezpieczeństwie stawia państwo narodowe, traktując je jako jedyny podmiot stosunków międzynarodowych. Jednakże intencją autora jest wskazanie jednostki ludzkiej jako tego podmiotu, który może kształtować poczucie bezpieczeństwa państwa narodowego, między innymi poprzez silne przywiązanie do narodu, objawiające się gotowością do podjęcia ryzyka w celu ochro-

¹ Zob. P.H. Liotta, *Creeping vulnerabilities and the reordering of security*, „Security Dialogue” 2005, Vol. 36, No. 1, s. 58–60.

ny własnego państwa. Zostaje to podkreślone w podrozdziałach zatytułowanych „Nic dla mnie, wszystko dla Ojczyzny” oraz „Ojczyzna Obrońcy Swemu”. Rozdział ten stanowi wprowadzenie do właściwych treści zawartych w kolejnych częściach publikacji.

W drugim rozdziale autor skupia się na właściwym omawianej tematyce podmiocie bezpieczeństwa, jakim jest człowiek, społeczeństwo oraz społeczność lokalna – poświęcając każdemu z przywołanych podmiotów jeden podrozdział. Autor, pomimo iż nie powołuje się na stan wiedzy w zakresie alternatywnych koncepcji bezpieczeństwa, intuicyjnie wskazuje najistotniejsze zagrożenia bezpieczeństwa poszczególnych podmiotów. Rozdział kończy się refleksją na temat bezpieczeństwa funkcjonalnego, stanowiącego najnowszy trend w obszarze badań nad bezpieczeństwem społeczności lokalnych. Powołując się na definicję stworzoną przez Karinę Marczuk, autor określa to pojęcie jako „zabezpieczenie trwania, przetrwania i możliwości rozwoju żywotnych dla społeczeństw funkcji, czyli zadań, które są spełniane w stanie braku zagrożenia, oraz powinny być wypełniane także w sytuacji wystąpienia zagrożenia wywołanego przez siły natury bądź działalnością człowieka, a także po ustąpieniu tego zagrożenia, jak również jest to konieczność budowania odporności społeczeństw na zagrożenia”².

Trzeci rozdział autor poświęcił na rozważania dotyczące miejsca nauk o bezpieczeństwie w naukach społecznych. W tej części książki przywołano aktualną strukturę formalną polskiej nauki, podkreślając, że od 2011 r. nauki o bezpieczeństwie stanowią jedną z pełnoprawnych dyscyplin naukowych, a także wskazano na potrzebę prowadzenia badań nad tą dziedziną. W opracowaniu trafnie scharakteryzowano korelację pomiędzy bezpieczeństwem a dotychczasowym dorobkiem nauk filozoficznych oraz ekonomicznych, udowadniając, że stanowiło ono również element innych obszarów badawczych. Autor przekonuje, że nowa dyscyplina naukowa charakteryzuje się ogromną interdyscyplinarnością, gdyż korespondują z innymi dziedzinami, takimi jak m.in. socjologia, psychologia, urbanistyka, polityka społeczna czy ekonomia. Zdaniem autora istotne jest, aby kwestia bezpieczeństwa nie stanowiła jedynie przedmiotu debat na poziomie akademickim, istotne jest kształcenie w zakresie nauk o bezpieczeństwie już na niższych poziomach edukacji. W rozdziale tym wskazano na potrzebę szeroko zakrojonej edukacji obywatelskiej z obszaru bezpieczeństwa, opisując dwa instrumenty – wychowanie dla bezpieczeństwa oraz edukację w relacji: tolerancja - bezpieczeństwo.

Czwarty rozdział książki E. Szwedę stanowi próbę diagnozy obecnego stanu bezpieczeństwa społeczności lokalnych w Polsce. Zdaniem przekonuje, że najważniejszym elementem diagnoz jest poprawne sformułowanie podmiotu bezpieczeństwa, którym najczęściej jest człowiek, społeczność lokalna, społeczeństwo albo państwo. Wśród scharakteryzowanych przez autora źródeł diagnozowania bezpieczeństwa znalazły się dokumenty urzędowe instytucji międzynarodowych oraz Unii Europejskiej, Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., analizy przygotowane przez instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego, np. Komendę Główną Policji oraz Strategia Rozwoju Kraju do 2020 roku. E. Szweda skupia się jednak nie tylko na źródłach wskazujących na obiektywny stan bezpieczeństwa, ale zauważa również, że w diagnozach należy dodatkowo zwrócić uwagę na subiektywne poczucie bezpieczeństwa obywateli, które nie zawsze jest silnie

² Zob. K. Marczuk, *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014, s. 53–54.

skorelowane z obiektywnymi przesłankami. W celu analizy postrzegania poziomu bezpieczeństwa, autor rekomenduje badania społeczne, mające na celu znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak swoje bezpieczeństwo postrzegają członkowie społeczności lokalnych.

Piąty, ostatni rozdział książki, stanowi analizę programów i projektów dla bezpieczeństwa najbliższej człowieka. W ramach tej części pracy autor scharakteryzował koncepcję bezpieczeństwa jednostki – *Human Security* – stanowiącą stosunkowo nowy paradygmat w badaniach nad bezpieczeństwem. Ponadto przeanalizowano realizowany w Polsce program „Razem bezpieczniej”, mający na celu poprawę bezpieczeństwa w środowiskach lokalnych. Wspomniano również o metodzie zapobiegania przestępczości przez kształtowanie bezpiecznych przestrzeni (ang. *Crime Prevention Through Environmental Design* – CPTED). Autor dochodzi do smutnej refleksji, iż „w polskich uwarunkowaniach współczesnego życia społeczne bezpieczne przestrzeni są nadal bardziej wyzwaniem niż rzeczywistością społeczną. Koncepcje bezpiecznych przestrzeni powinny być zdecydowanie bardziej niż dotychczas upowszechniane w edukacji, nie tylko tej realizowanej w szkołach i na uczelniach” (s. 149).

W rozległej bibliografii autor umieścił publikacje zwarte, artykuły, raporty z badań oraz dokumenty, których treści zostały odzwierciedlone w pracy. W bogatej bazie źródłowej znalazły się liczne polskie opracowania dotyczące kwestii bezpieczeństwa. Jak wskazuje sam E. Szweida: „wbrew opiniom niektórych badaczy nauki o bezpieczeństwie w Polsce nie są nadal «w powijakach». Literatura w tym zakresie staje się coraz bogatsza, choć niestety wciąż jej ilość dominuje nad jakością” (s. 11–12). W bazie źródłowej autor nie uwzględnił żadnych opracowań zagranicznych, w tym dzieł dających początek wielu omawianym koncepcjom – jak np. opracowań Kopenhaskiego Instytutu Badań Pokoju w Danii skupionego wokół dwóch naukowców – Ole Waevera i Barry’ego Buzana – stanowiących podstawę teorii bezpieczeństwa jednostki³ lub dorobku amerykańskich kryminologów – autorów koncepcji zapobiegania przestępczości przez kształtowanie bezpiecznych przestrzeni⁴. W opisie wymienionych wyżej koncepcji autor książki bazuje jedynie na istniejących polskich opracowaniach.

Głównym celem badawczym wyznaczonym przez autora książki jest „zdiagnozowanie uwarunkowań współczesnego bezpieczeństwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej oraz wskazanie możliwości pozytywnych zmian w ich bezpieczeństwie, w oparciu o aktywność własną” (s. 12). W ten sposób E. Szweida pragnie przedstawić zagadnienie „bezpieczeństwa najbliższej człowieka” – określenia, które do tej pory nie funkcjonowało w literaturze przedmiotu. Autor już we wstępie zaznacza, że „bezpieczeństwo najbliższej człowieka nie jest równoważne z pojęciem bezpieczeństwa jednostki (...). Takie pojęcia jak bezpieczeństwo personalne, bezpieczeństwo jednostkowe, bezpieczeństwo człowieka, bezpieczeństwo humanitarne, *human security*, są traktowane najczęściej jako bliskoznaczne. Owa bliskoznaczność oznacza przede wszystkim uznanie, iż podmiotem analiz jest człowiek” (s. 11). Wyróżnikiem koncepcji „bezpieczeństwa najbliższej człowieka”, zdaniem E. Szweidy, jest fakt, iż uwypukla ona podmiotowość człowieka jako podmiotu, któremu należy zagwa-

³ P.D. Williams (red.), *Studia bezpieczeństwa*, Kraków 2012, s. 64 i n.

⁴ Zob. G. Saville, G. Cleveland, *Introduction to 2nd generation to CPTED*, pt. 2, [w:] „CPTED perspective: The international CPTED association newsletter” 2003, No. 6, s. 328–356.

rantować bezpieczeństwo, ale także podmiotu, który ma możliwość kształtowania własnego bezpieczeństwa. Taki pogląd jest całkowicie zgodny z alternatywnymi koncepcjami dotyczącymi bezpieczeństwa, takimi jak *'societal security'* (bezpieczeństwo „społecznościowe”) oraz *Human Security* (bezpieczeństwo ludzkie). Inaczej jednak Szweda widzi rolę państwa w kształtowaniu bezpieczeństwa jednostek – o ile tradycyjna szkoła *Human Security* wskazuje państwo jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki (np. poprzez łamanie praw człowieka, ograniczanie wynikających z nich wolności), o tyle autor w recenzowanej książce stoi na stanowisku, iż państwo jest swoistym katalizatorem lokalnych działań na rzecz bezpieczeństwa podejmowanych przez odpowiednie służby oraz same społeczności.

We wprowadzeniu autor zaznacza, iż ze względu na zakres pracy, sposób jej przygotowania, materiały badawcze będące jej podstawą, pracę należy określić jako publikację popularnonaukową (s. 9). E. Szweda zaznacza, że „dla jej głównych odbiorców – studentów kierunków związanych z bezpieczeństwem, może stanowić źródło wiedzy z przedmiotów związanych z bezpieczeństwem człowieka i bezpieczeństwem społeczności lokalnych. Publikacja jest także skierowana do wszystkich osób zainteresowanych wiedzą o bezpieczeństwie i opartymi na tej wiedzy możliwościami urzeczywistniania bezpieczeństwa jak najbliżej w praktyce społecznej, w codzienności ludzkiego życia” (s. 9). Biorąc pod uwagę zakres prezentowanych w książce treści, bazę źródłową oraz formę opisu, należy uznać, że została ona odpowiednio dostosowana do wskazanych przez autora grup odbiorców.

Podsumowując, książka E. Szwedę pt. „Bezpieczeństwo społeczności lokalnych najbliżej człowieka” stanowi próbę uporządkowania wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa społeczności lokalnych ze szczególnym uwzględnieniem polskich wspólnot lokalnych. Praca ma charakter diagnostyczno-opisowy, stanowi analizę współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa ludzkiego. W książce w lapidarny sposób opisano wszystkie najważniejsze paradygmaty związane z bezpieczeństwem człowieka – m.in. koncepcję *Human Security*, obszar bezpieczeństwa funkcjonalnego czy metodę zapobiegania przestępczości przez kształtowanie przestrzeni (CPTED). Książka nie stanowi innowatorskiego podejścia do omawianej tematyki bezpieczeństwa w środowisku lokalnym, jednakże w uporządkowany sposób prezentuje wszystkie najważniejsze związane z tematem treści, co sprawia, że może ona stanowić cenne źródło wiedzy dla osób zainteresowanych tematem własnego bezpieczeństwa.